

บทที่ ๕ บทสรุป และข้อเสนอแนะ

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นวัดที่บุคคลทั่วไปกล่าวว่าเป็นแหล่งสรรพความรู้ต่าง ๆ โดยมีงานวรรณกรรมอยู่ในส่วนต่างๆ ของวัด ประกอบไปด้วยสรรพความรู้ต่างๆ เช่น ความรู้ทางการแพทย์ ตำรายา งานวรรณกรรม ประเพณี ฯลฯ โดยเฉพาะงานวรรณกรรมคำสอน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระบรมราชโองการให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตช่วยกันคัดเลือกงานวรรณกรรมที่มีลักษณะดีเด่นทั้งทางด้านเนื้อหาและความงดงามทางวรรณศิลป์นำไปจารึกไว้ หากเรื่องใดยังไม่ดีชำระหรือไม่ไพเราะ ก็โปรดให้ปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์จึงจะให้นำมาจารึกไว้

แนวคิดทางจริยปฏิบัติในงานวรรณกรรมที่พบในวัดพระเชตุพนฯ มีลักษณะเนื้อหาตั้งสอนบุคคลตามลักษณะโครงสร้างของสังคมบุคคลในสังคมเป็น ๕ แนว คือ

แนวคิดแรกคือ แนวคิดทางจริยปฏิบัติสำหรับพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ในฐานะเป็นผู้นำของชุมชนที่มีอำนาจสูงสุดและเป็นศูนย์กลางในการปกครอง ดังนั้นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้พระมหากษัตริย์นำไปใช้ในการปกครองเพื่อให้เกิดความสุขและความเจริญแก่ประชาชนและบ้านเมือง จึงเป็นสิ่งสำคัญของวรรณกรรมวัดพระเชตุพนฯ ได้ให้แนวทางตั้งสอนให้พระมหากษัตริย์ปฏิบัติตนอยู่ในขอบเขตของหลักของศีลธรรม และคุณงามความดีรู้หลักการปกครอง มีความสามารถในการรบ และควรรอบรู้ในวิทยาการต่างๆ นอกจากนี้ยังให้แนวทางในการปฏิบัติตนเพื่อดูแลเอาใจใส่ตนเองเพื่อให้เหมาะกับฐานะอันสูงสุดของพระองค์

แนวคิดที่สองคือ แนวคิดทางจริยปฏิบัติสำหรับเจ้านาย พระราชวงศ์ในงานวรรณกรรมวัดพระเชตุพนฯ พบว่า เนื้อหาคำสอนมีลักษณะแนวทางการตั้งสอนบุคคลที่อยู่ชนชั้นปกครอง โดยเฉพาะบุคคลที่อยู่ในชนชั้นขุนนางข้าราชการ

แนวคิดที่สามคือ แนวคิดทางจริยปฏิบัติสำหรับขุนนาง ข้าราชการ ซึ่งถือเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารประเทศรองจากพระมหากษัตริย์ เป็นผู้ทำงานสนองพระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์ เพื่อให้ผู้ที่ขุนนาง ข้าราชการได้เรียนรู้และเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง โดยในงานวรรณกรรมวัดพระเชตุพนฯ ได้ให้แนวทางในการปฏิบัติไว้หลายประการ คือ การปฏิบัติตนต่อพระมหากษัตริย์ มีความซื่อสัตย์ จงรักภักดี เคารพยกย่องเทิดทูนพระมหากษัตริย์ ในขณะที่เดียวกันก็ควรเป็นผู้รู้จักหน้าที่ของตน ทำงานด้วยความ

ชยันหมันเพียร ชื่อสัตย์ มีความยุติธรรม รู้หลักการปกครองคน นอกจากนี้ยังต้องปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรม และคุณธรรมด้วย

แนวคิดที่สี่คือ แนวคิดทางจริยปฏิบัติสำหรับสมณสงฆ์ ในวรรณกรรมวัดพระเชตุพนฯ กล่าวถึง บทบาทหน้าที่พระสงฆ์ไว้ไม่มากนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพระสงฆ์มีข้อบังคับในการปฏิบัติอยู่มากแล้วในพระธรรมวินัย แต่ถึงกระนั้นงานวรรณกรรมวัดพระเชตุพนฯ ก็ได้ให้แนวทางในการปฏิบัติตนของพระสงฆ์ไว้ว่าควรเป็นผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมวินัย และอบรมสั่งสอนให้ประชาชนรู้จักผิดชอบชั่วดี

แนวคิดที่ห้า คือแนวคิดทางจริยปฏิบัติสำหรับประชาชนทั่วไป เนื้อหาที่สั่งสอนบุคคลในกลุ่มนี้มีอยู่มากที่สุดในวรรณกรรมวัดพระเชตุพนฯ โดยบางเรื่องกล่าวแยกเป็น ประชาชนที่เป็นผู้หญิงและประชาชนที่เป็นผู้ชาย วรรณกรรมดังกล่าวมีเนื้อหาสั่งสอนประชาชนให้ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ สถานภาพของตนเอง ซึ่งเป็นไปตามขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยมที่บุคคลในสังคมยอมรับ และเมื่อพิจารณาคำสั่งสอนแล้วจะเห็นว่าเนื้อหาคำสั่งสอนจะเน้นเป็นพิเศษคือ ในเรื่องหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น หลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ มงคลสูตร ๓๘ ประการ เป็นต้น

นอกจากแนวคิดทางจริยปฏิบัติที่กล่าวสั่งสอนบุคคลในทุกชนชั้นของสังคมเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ แล้ว ยังมีสิ่งที่น่าสนใจอีกเรื่องหนึ่งก็คือกลวิธีการนำเสนอแนวคิดทางจริยปฏิบัติ กวีผู้แต่งได้ใช้ กลวิธีหลายอย่างมาใช้สั่งสอน ทำให้เกิดความหลากหลาย และน่าสนใจ เพื่อให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่กวีตั้งใจไว้ ได้แก่

๑. สอนแบบตรงไปตรงมา ก็เพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังสามารถเข้าใจเรื่องราวที่กล่าวสั่งสอนได้ชัดเจน สิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ กล่าวคือ สอนโดยห้ามไม่ให้ปฏิบัติ โดยจะมีคำที่แสดงอาการห้าม เช่น คำว่า ห้ามอย่าไม่ ฯลฯ สอนโดยแนะนำให้ปฏิบัติ โดยจะมีคำที่ใช้แสดงการแนะนำ เช่น ใช้คำว่า จง พึง ควร ฯลฯ

๒. สอนโดยบอกผลการกระทำ เพื่อตักเตือน โนมน้าวให้บุคคลคล้อยตาม โดยพิจารณาถึงผลดีและผลเสียของการกระทำ ในงานวรรณกรรมพระเชตุพนฯ กล่าวถึงผลการกระทำออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ สอนโดยบอกโทษหรือผลเสียของการกระทำ สอนโดยบอกประโยชน์หรือผลดีของการกระทำ

๓. สอนโดยใช้ปุจฉา-วิสัชนา คือการตั้งประเด็นให้เกิดความสงสัย ทำให้คนติดใจอยากทราบคำตอบ เป็นการกระตุ้นความสนใจที่จะอ่านจะฟัง เนื้อหาคำสอนต่อไป

๔. สอนโดยใช้นิทาน กลวิธีนี้สามารถสร้างความเพลิดเพลินให้ขณะที่สอน และทำให้ผู้อ่านซึมซับคำสั่งสอนได้ไม่รู้ตัว งานวรรณกรรมวัดพระเชตุพนฯ นำนิทานที่คนทั่วไปรู้จัก และเคยได้ยินได้ฟังมาก่อน เช่น นำนิทานมาจากชาดก นิทานพื้นบ้าน วรรณคดีมาใช้ในการเปรียบเทียบ หรือสั่งสอน

๕. สอนโดยใช้สำนวนสุภาพศติ คำพังเพย สำนวนสุภาพศติ คำพังเพยมีลักษณะดีเด่นตรงข้อความจะสั้น กระชับได้เนื้อความที่สอน ทำให้คนสามารถจดจำเรื่องราวที่สอนได้ง่าย

๖. สอนโดยการเปรียบเทียบ การสอนโดยการเปรียบเทียบกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจเรื่องราวที่สั่งสอนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเรื่องที่เป็นนามธรรม การเปรียบเทียบจะช่วยให้เกิดภาพในใจผู้อ่าน ทำให้สามารถเข้าใจคำสั่งสอนได้แจ่มแจ้งขึ้น

งานวรรณกรรมที่ผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์เป็นงานที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสั่งสอนจริยปฏิบัติแก่บุคคลทุกกลุ่มในสังคม แต่สิ่งที่ดีเด่นไม่แพ้คำสั่งสอนคือศิลปะที่นำมาใช้ในการงานประพันธ์ การศึกษาผู้วิจัยพบว่า กวีได้นำศิลปะหลายแบบมาใช้ในการสื่อความคิด ในด้านรูปแบบคำประพันธ์ กวีนำทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองมาใช้ในการสื่อความคิดสู่ผู้อ่าน ซึ่งแต่ละรูปแบบก็มีลักษณะเด่น เช่น คำประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว มีการแทรกภาษาบาลี ทำให้คำสั่งสอนดูจริงจัง ศักดิ์สิทธิ์ โนม่น่าชักจูงใจให้บุคคลเชื่อถือนำไปปฏิบัติตาม ส่วนคำประพันธ์ประเภทร้อยกรองพบว่ากวีนำมาใช้ ๔ ชนิด คือ ร่าย โคลง กาพย์ ฉันท์ นอกจากนี้ กวียังเลือกสรรคำที่สั้นกระชับมาใช้ในการสื่อความ มีการใช้เสียงสัมผัสเพื่อให้เกิดความคล้องจองราบรื่นไพเราะ ทำให้ผู้อ่านจดจำเนื้อหาสั่งสอนได้ง่าย

ในด้านสำนวนโวหาร เนื่องจากวรรณกรรมที่นำมาศึกษาเป็นวรรณกรรมประเภทสั่งสอนจึงมีเทศนาโวหารมากที่สุด ส่วนโวหารชนิดอื่นได้แก่ บรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร และสาธกโวหาร นำมาใช้เสริมให้เทศนาโวหารนั้นมีความแจ่มแจ้ง ชัดเจน และเมื่อนำโวหารเหล่านี้มาใช้อย่างผสมผสานกัน รวมทั้งการใช้ภาพพจน์ชนิดต่างๆ เช่น อุปมา อุปลักษณ์ สัญลักษณ์ อติพจน์ ก็ช่วยเสริมให้เนื้อหาสมบูรณ์ เสริมเนื้อหาให้น่าสนใจ และมีความหมายชัดเจนขึ้น เช่น การใช้นิทานมาสาธกยกตัวอย่างสั่งสอน ก็จะทำให้ผู้อ่านผู้ฟังสามารถเข้าใจจดจำเนื้อหาคำสั่งสอน และได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินไปด้วย ในด้านศิลปะการใช้ภาษา กวีนำมาใช้หลายวิธีเพื่อช่วยตกแต่งให้วรรณกรรมมีความไพเราะงดงามขึ้น ได้แก่ การใช้คำที่มีความหมายต่างระดับ การใช้คำที่มีความหมายเด่นชัด การใช้คำหลากหลาย การใช้คำที่มีเนื้อความงามด้านเสียง เช่น การเล่นคำสัมผัสสระ สัมผัสอักษร การเล่นเสียงวรรณยุกต์ การเล่นคำอัปทาส การพลิกแพลงใช้คำแบบต่างๆ ก็เพื่อช่วยเน้นย้ำเนื้อหาคำสั่งสอน สร้างจุดเด่น ความน่าสนใจ ความมีชีวิตชีวา ให้แก่วรรณกรรม

ศิลปะการประพันธ์ต่างๆ ที่นำมาใช้ในการสื่อแนวคิดทางจริยปฏิบัติในวรรณกรรมวัดพระเชตุพนฯ ล้วนก่อให้เกิดประโยชน์ผลดีต่อวรรณกรรมทั้ง ๙ เรื่อง ซึ่งปกติการสั่งสอนเป็นเรื่องที่มีเนื้อหาค่อนข้างหนัก เป็นวิชาการ มักไม่ค่อยอยู่ในความสนใจของผู้คนทั่วไปเท่ากับเรื่องบันเทิงสนุกสนานเพลิดเพลิน เรื่องอื่นๆ ที่เผยแพร่อยู่แต่เดิม การใช้ศิลปะทางภาษาในงานวรรณกรรมเหล่านี้จึงทำให้เรื่องน่าสนใจ จดจำง่าย น่าจะมีส่วนสำคัญในการโน้มน้าวชักจูงใจบุคคลให้นำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นผลดีขึ้น ศิลปะการใช้ภาษาในงานวรรณกรรมวัดพระเชตุพนฯ จึงมีความสำคัญต่อแนวคิดทางจริยปฏิบัติ และมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องต่อการสื่อเนื้อหาทางจริยปฏิบัติอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์แนวจริยปฏิบัติในงานวรรณศิลป์ในประชุมวัดพระเชตุพนฯ ผู้วิจัยใคร่จะเสนอแนะว่า ยังมีงานวรรณกรรมจารึกวัดพระเชตุพนฯ อีกหลายเรื่องที่ยังไม่มีบุคคลใดให้ความสนใจศึกษา หรือในงานวรรณกรรมอีกหลายเรื่องก็ยังมีแง่มุมที่น่าศึกษาวิเคราะห์ เช่น การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมพระเชตุพนฯ ในแง่ขนบธรรมเนียม ประเพณี และค่านิยม วิถีชีวิตของสังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นต้น